

ارمنستان، مشارکت با شرکت‌های فرانسوی یا آمریکایی برای ساخت راکتورهای کوچکتر است. نشست سه‌جانبه اخیر ممکن است به تحقق این گزینه کمک کند.

چالش‌های پیش رو برای فرار ارمنستان از مدار روسیه

واضح است که برای ارمنستان کاهش قابل ملاحظه روابط با روسیه آسان نخواهد بود. همانطور که در بالا ذکر شد، این کشور به شدت به منابع انرژی روسیه متکی است. علاوه بر این، شرکت‌های دولتی روسیه همچنان بر اقتصاد ارمنستان تسلط دارند و این کشور به‌طور رسمی عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا (EEU) به رهبری روسیه است. علاوه بر این، با صرف‌نظر از لفاظی‌های سیاسی تند، اجاره پایگاه نظامی روسیه در ارمنستان تا سال ۲۰۴۴ منقضی نمی‌شود و ماموران سرویس افساس‌بی روسیه در مرزهای ارمنستان با ترکیه و آذربایجان حضور دارند و ارمنستان همچنان عضو پیمان امنیت جمعی به رهبری روسیه است.

آذربایجان بر سر دوراهی

با این حال، منطقه قفقاز جنوبی بدون شک تغییرات ژئوپلیتیکی قابل توجهی را تجربه می‌کند. جنگ دوم قره‌باغ و مذاکرات صلح بعد از آن بین ارمنستان و آذربایجان، در کنار حرکت تدریجی گرجستان به سمت غرب، تحولات در این منطقه را تسریع کرده است. جهت‌گیری مجدد و موفقیت‌آمیز به سمت غرب توسط ارمنستان می‌تواند این فرآیندهای گسترده‌تر را تسریع کند. در صورت تحقق نزدیکی ارمنستان به غرب، دو کشور قفقاز جنوبی به غرب ملحق خواهند شد و باکو را با یک تصمیم حیاتی روبه‌رو خواهند کرد. باکو باید انتخاب کند که می‌خواهد هم‌سو با روسیه باشد یا اینکه به سمت غرب بچرخد. اما باکو این دو فرآیند را متناقض با هم نمی‌داند.

تاکنون، آذربایجان روابط خود با غرب را عمدتاً از طریق صادرات گاز خود به اروپا تقویت کرده است و جایگزینی برای عرضه گاز روسیه ارائه می‌دهد. در عین حال، باکو توانسته از تأثیر منفی این موضوع بر روابط خود با مسکو جلوگیری کند. علاوه بر این، باکو با وجود حمایت قاطع از تمامیت ارضی اوکراین، به‌طرز ماهرانه‌ای از دشمنی با مسکو اجتناب کرده است. این رویکرد دیپلماتیک نمادی از تعهد گسترده‌تر آذربایجان به سیاست چندجانبه‌گرایی در سیاست خارجی است. باکو در کنار حفظ روابط کاری با روسیه و مشارکت راهبردی با ترکیه، روابط قوی با اسرائیل، پاکستان و اخیراً با کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس نیز برقرار کرده است. در دوران اخیر، آذربایجان همچنین تلاش‌هایی برای تقویت ارتباطات سیاسی و اقتصادی با کشورهای آسیای مرکزی انجام داده است و خود را به‌عنوان یک حلقه کلیدی در کریدور حمل‌ونقل بین‌قاره‌ای شرق به غرب معرفی کرده است.

تا به حال، غرب تا حد زیادی تحولات داخلی آذربایجان را نادیده می‌گرفت، اما این روند ممکن است بزودی تغییر کند. رویدادهای اخیر مانند دستگیری خبرنگاران، سرکوب سازمان‌های غیردولتی مورد حمایت غرب از سوی مقامات باکو و افزایش ظرفیت اروپا برای واردات گاز طبیعی مایع (LNG) به جای اتکاب به حجم لوله‌های تأمین‌کننده‌هایی مانند آذربایجان، می‌تواند باعث تغییر رویه اروپا در قبال باکو شود. در حال حاضر نشانه‌های اولیه چنین تغییری وجود دارد. در ۲۲ آوریل، دو قانونگذار آمریکایی پیش‌نویس لایحه‌ای مشابه قانون ماگنسکی را ارائه کردند که در آن تحریم‌هایی را علیه مقامات دولتی آذربایجان به اتهام پاکسازی قومی ارمنه قره‌باغ و همچنین دستگیری روزنامه‌نگاران و فعالان محلی پیشنهاد کرد. اگر چه احتمال تبدیل این لایحه به قانون کم است، اما به‌طور بالقوه می‌تواند منجر به تکثیر پیش‌نویس قوانین مشابه در ایالات متحده و اروپا شود و آذربایجان را به کشوری منفور شبیه روسیه تبدیل کند.

نتیجه

حتی در شرایطی که روابط سیاسی باکو و مسکو پرتنش است، باز هم حذف ارمنستان از مدار اقتصادی روسیه یک تلاش چالش‌برانگیز خواهد بود اما این روند به وضوح آغاز شده است. با این حال، کار ایران برای مدیریت شبکه پیچیده روابط با همسایگان خود و در عین حال کاهش وابستگی خود به روسیه، بسیار دشوار خواهد بود. با وجود ناکارآمدی سازمان پیمان امنیت جمعی، در بحبوحه جنگ روسیه در اوکراین، ارمنستان توانسته است از مزایای عضویت در EEU که نقش مهمی در روند رشد بیشتر ارمنستان از سال ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۳ داشته است، استفاده کند. ادغام کل قفقاز جنوبی در حوزه نفوذ اروپا چالش‌های مهمتری را هم برای ایالات متحده و هم برای اتحادیه اروپا ایجاد می‌کند. یکی از ملاحظات کلیدی برای غرب این خواهد بود که مراقب اقداماتی باشد که می‌تواند در طول این فرآیند هر یک از کشورهای قفقاز جنوبی را از غرب دور کند. ادغام موفقیت‌آمیز منطقه قفقاز در جامعه اروپایی به‌شدت به کاهش وابستگی اقتصادی و به کاهش نیازهای ویژه انرژی این منطقه به روسیه بستگی دارد. بنابراین، برای دستیابی به این هدف، غرب ممکن است با ترویج پروژه‌های انرژی با هدف تقویت ارتباط بین سه کشور جمهوری قفقاز جنوبی، بیشترین موفقیت را کسب کند.

منبع: اندیشکده موقوفه کارنگی برای صلح بین‌المللی

معنای چرخش ارمنستان به غرب برای ایران و روسیه

آرمین منتزری

دبیر گروه بین‌الملل و دیپلماسی

روسیه در یک جنگ دشوار در اوکراین درگیر است و این جنگ آنقدر مشغولیت برای روسیه ایجاد می‌کند که جناح جنوبی این کشور در قفقاز جنوبی، به‌طور نسبی از کنترل روسیه خارج شده و در آشفتگی گرفتار شود. اکنون که جمهوری آذربایجان توانسته در جنگ قره‌باغ کوهستانی پیروزی بر ارمنستان را تثبیت کند، شکلی جدید از توازن قوا در این منطقه شکل گرفته است و به نظر می‌رسد ارمنستان از اینکه روسیه در این جنگ به کمک ایران نیامده ناخشنود بوده و در نتیجه سیاست چرخش به سمت غرب را در پیش گرفته است. این تحول موجب شد تا شرایط پیچیده‌ای برای اتحادیه اروپا، روسیه، ترکیه و ایران ایجاد شود.

اخیراً روسیه اعلام کرده نیروهای ویژه خود را که متشکل از ۲ هزار سرباز حافظ صلح هستند و پس از توقف درگیری در نوامبر سال ۲۰۲۰ در منطقه مورد مناقشه ارمنستان و آذربایجان مستقر شده بودند، از این منطقه خارج خواهد کرد و در واقع روند خروج این نیروها نیز آغاز شده است.

ارمنستان که مجبور شده سرزمین‌هایی که پس از جنگ اول قره‌باغ به دست آورده بود را به آذربایجان پس بدهد، به شکل فرآیندهای از روسیه انتقاد می‌کند. ایران مسکورا متهم می‌کند که به‌رغم اینکه یکی از متحدان ارمنستان در سازمان پیمان امنیت جمعی به رهبری روسیه است، اما در مقابل آذربایجان هیچ کمکی به ارمنستان نکرده است. دو هفته قبل از تسلط کامل آذربایجان بر قره‌باغ کوهستانی در شهر یوماره گذشته، نیکول پاشینیان، نخست‌وزیر ارمنستان، وابستگی تقریباً کامل کشورش را به کرملین برای تأمین امنیت ملی «اشتباهی استراتژیک» توصیف کرد. دولت پاشینیان بر این باور است که درگیری در اوکراین توانایی‌های روسیه را تضعیف کرده و بنابراین روسیه نمی‌تواند به تعهدات خود در خصوص ارمنستان پایبند بماند. پاشینیان در گفت‌وگو با یک روزنامه ایتالیایی گفت: «روسیه خودش به سلاح، تسلیحات و مهمات نیاز دارد و در این شرایط قابل درک است که حتی اگر بخواهد هم فدراسیون روسیه نمی‌تواند نیازهای امنیتی ارمنستان را برآورده کند». بنابراین به‌رغم وجود این واقعیت که ارمنستان تا اندازه زیادی برای تأمین امنیت خود به روسیه وابسته است، اما ایران در نهایت سیاست نزدیک‌تر شدن به غرب را در پیش گرفت. طبق این سیاست، ایوان قراردادی یا فرانسه امضا کرد تا پاریس در تأمین تجهیزات نظامی به ارمنستان کمک کند. علاوه بر این، اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا نیز اخیراً در تاریخ ۵ آوریل متعهد شدند بسته کمکی مشترکی به ارزش ۳۵۶ میلیون دلار را به ارمنستان ارسال کنند.

واقعیت این است که اوکراین اولویت اصلی روسیه است و به همین دلیل نمی‌توانست برای جلوگیری از بازپس‌گیری قره‌باغ کوهستانی توسط آذربایجان که با کمک ترکیه انجام شد، کاری در جهت کمک به ارمنستان انجام دهد و اکنون که دستاوردهای آذربایجان در جنگ اخیر با ارمنستان تا اطلاع ثانوی غیرقابل برگشت به نظر می‌رسد، مسکو به این نتیجه رسیده که بهتر است با آذربایجان روابط نزدیک‌تری داشته باشد تا ارمنستان.

اتخاذ چنین سیاستی توسط مسکو می‌تواند سه دلیل داشته باشد: نخست اینکه روسیه می‌داند که همچنان

نفوذ قابل توجه خود در ارمنستان را حفظ خواهد کرد حتی اگر ارمنستان به سمت غرب چرخش کند. دوم اینکه رابطه نزدیک‌تر با باکو به مسکو کمک خواهد کرد تا در مقابل گرم‌شدن روابط ارمنستان با غرب، نقش آفرینی داشته باشد و سوم اینکه روسیه چاره‌ای ندارد جز اینکه تلاش‌های ترکیه برای ایجاد روابط نزدیک‌تر با آذربایجان و در نتیجه گسترش نفوذ در منطقه ترانس‌خزر را از نزدیک تحت نظر داشته باشد؛ برای همین مسکو به روابط نزدیک‌تر با باکو نیاز دارد. اما کشوری که بیش از همه از واقعیت‌های جدید ژئوپلیتیکی در قفقاز جنوبی متأثر شده، ایران است. ایران متحد نزدیک ارمنستان بوده و در نتیجه از بازپس‌گرفته شدن قره‌باغ کوهستانی توسط آذربایجان آسیب دیده است. تهران از پیش هم همواره نگران شرایط امنیتی مرزهایش با آذربایجان و گسترش نفوذ ترکیه در مرزهای شمالی خود بوده است و حالا که ایران در مسیر نزدیک‌تر شدن به غرب قرار گرفته، ایران نیز بالطبع، فضای کمتری برای مانور دادن در مرزهای شمالی خود خواهد داشت.

برای ایران، تلاش آذربایجان برای راه‌اندازی کریدور زنگزور اگر چه ناخوشایند است اما ممکن است به‌طور غیرمستقیم منافع هم داشته باشد. چه اینکه آذربایجان برای راه‌اندازی این کریدور در هر صورت به سطحی از روابط دوستانه و عادی با آذربایجان نیاز دارد اما دستیابی به این هدف برای آذربایجان دشوار است و در نتیجه کریدور زنگزور نیز می‌تواند از تخریب روابط میان آذربایجان و ارمنستان آسیب ببیند. به همین دلیل بوده که باکو در پائیز سال گذشته اعلام کرد نیازی به احداث کریدور از طریق خاک ارمنستان ندارد و در حال بررسی مسیر دیگری از طریق خاک ایران است. اگرچه روابط ایران و آذربایجان، رابطه‌ای متزلزل است و هنوز سوءتفاهم‌ها و اختلافات جدی زیادی میان دو کشور وجود دارد اما باکو خوب می‌داند که چاره‌ای جز همزیستی مسالمت‌آمیز با ایران ندارد. اما مشکل این است که با تشدید درگیری میان ایران و ایالات متحده و اسرائیل و رخدادهای سیاست‌داخلی و گذار سیاسی در ایران، باکو چندان مطمئن نیست که آینده روابطش با ایران به کدام سمت و سو خواهد رفت.

علاوه بر این، آذربایجان تنها کشوری در جهان است که هم با ایران و هم با روسیه مرز مشترک دارد بنابراین چاره‌ای ندارد جز اینکه به روابط نزدیک‌تر بین مسکو و تهران و تمایل روسیه برای ادامه احداث کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب که از خاک آذربایجان می‌گذرد، توجه داشته باشد. از این منظر باکو چاره‌ای ندارد جز اینکه بین تمایل خود برای احداث کریدور ترانس‌خزر که آسیای مرکزی را به اروپا متصل می‌کند با تمایل ایران و روسیه به احداث پروژه کریدور شمال-جنوب، توازن برقرار کند. اینکه پروژه کریدور ترانس‌خزر تا چه حد امکان عملیاتی شدن داشته باشد به کیفیت روابط باکو و ایران بستگی دارد. بنابراین واضح می‌نماید که نفع واشنگتن و اتحادیه اروپا در این است که روابط صلح‌آمیز میان آذربایجان و ارمنستان تسهیل شود. آمریکا و اروپا برای انجام این امر به‌طور حتم به همکاری ترکیه و قزاقستان نیاز خواهند داشت چراکه این دو کشور از بازیگران اصلی این محیط ژئوپلیتیکی هستند. در واقع این امکان وجود دارد که آمریکا و اروپا از این طریق اهداف روسیه و ایران را در قفقاز جنوبی و احداث پروژه کریدور شمال-جنوب، با اخلاص مواجه کنند. آمریکا و اروپا می‌دانند تقویت صرف روابطشان با ارمنستان نه تنها منافع‌شان را برآورده نخواهد کرد، بلکه ممکن است در راستای منافع ایران و روسیه باشد.

دیپلمات‌ها

ادعای گروسی درباره ایران

مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی گزارش سالیانه خود را درباره اجرای مسائل پادمانی در میان اعضای این نهاد توزیع و بار دیگر ادعاهایی را علیه ایران تکرار کرده است. دیدبان هسته‌ای سازمان ملل متحد مدعی است به‌رغم افزایش حضور بازرسان در ایران طی سال گذشته میلادی، میزان درک آن از برنامه هسته‌ای ایران بهبود نیافته است. وب‌گاه شبکه بلومبرگ شامگاه چهارشنبه خبر داده آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ارزیابی سالیانه بازرسی هسته‌ای خود را پیش از نشست ماه آینده میلادی در وین، در میان دیدیلمات‌ها توزیع کرده است. این رسانه آمریکایی مدعی است در گزارش ۱۱۲ صفحه‌ای که «افاقل گروسی» مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی آن را تهیه کرده و به رؤیت بلومبرگ رسیده، آمده است: «در حالی که کار بازرسی به‌صورت منظم ادامه دارد، پیشرفت‌اندکی در حل‌وفصل موضوعات پادمانی باقی‌مانده انجام شده است». او در ادامه مدعی شده: «تا زمانی که ایران این موضوعات باقی‌مانده را شفاف‌سازی نکند، آژانس نمی‌تواند درباره ماهیت صرفاً صلح‌آمیز برنامه هسته‌ای‌اش تضمین دهد». در این گزارش همچنین آمده به‌رغم اینکه بازرسی‌های آژانس در سال گذشته هشت درصد افزایش یافته و از زمان اجرای برجام هم فراتر رفته است اما «آژانس اطلاع مداوم خود درباره تولید و فهرست سانتریفیوژها، روتورها و قطعات میانی آن، آب سنگین و کنسانتره اورانیوم را از دست داده است». این در حالی است که «محمد اسلامی» رئیس سازمان انرژی اتمی ایران درباره دیدار و مذاکرات معاونان فنی و حقوقی ایران و آژانس برای گفت‌وگو بر سر اجرای عملیاتی بیانیه مشترک اسفند ۱۴۰۱ به ایسنا گفت: «معاونان ایران و آژانس در تماس و ارتباط هستند و بزودی معاون آقای گروسی برای ادامه گفت‌وگوها به ایران می‌آید». گروسی در سفر اخیر خود به ایران در دیدار با مقامات سیاسی و هسته‌ای ایران مجموعه‌ای از اقدامات عملی ملموس را برای احیای بیانیه مشترک اسفند ۱۴۰۱ (۴ مارس ۲۰۲۳) با هدف بازگرداندن روند اعتمادسازی و افزایش شفافیت میان ایران و آژانس پیشنهاد کرد.

استقبال از چندجانبه‌گرایی

معاون سیاسی وزیر امور خارجه ایران گفت: رسالت چندجانبه‌گرایی، ایجاد عدالت در مناسبات بین‌المللی است. علی‌باقری‌کنی در نشست روابط ایران و روسیه به میزبانی جمهوری تاتارستان روسیه گفت: مهمترین رسالت چندجانبه‌گرایی، ایجاد عدالت در مناسبات بین‌المللی است. این دیدیلمات ارشد ایران تأکید کرد: ایران و روسیه این اراده را دارند و در عمل نشان داده‌اند که با همکاری در زمینه‌های مختلف قصد دارند مناسبات مبتنی بر عدالت بین کشورهای مستقل را بنا بگذارند. وی افزود: تهران و مسکو امروز در چنین بستری گفت‌وگو می‌کنند و بر این اساس، یک رسالت بزرگ بر دوش کارگزاران بزرگ دو کشور به‌ویژه فعالان اقتصادی بخش خصوصی و کارگزاران اقتصادی و تجاری دارای مسئولیت در حاکمیت دو کشور است. معاون سیاسی وزیر امور خارجه با اشاره به ضرورت ایجاد بستر مشارکت برای دیگر کشورهای مستقل گفت: بر این اساس، مشارکت دادن دیگر کشورها از جمله برزیل، آفریقای جنوبی و هند در این رویکرد منطقی که ایران و روسیه آن را دنبال می‌کنند، می‌تواند زیربنای جهانی مبتنی بر همکاری مشترک و عدالت باشد. باقری‌کنی، چشم‌انداز چنین رویکردی را صلح، آرامش و رفاه برای کشورهای جهان و ملت‌های دیگر دانست. معاون سیاسی وزیر امور خارجه با تبریک انتخاب مجدد ولادیمیر پوتین به‌عنوان رئیس جمهوری روسیه ابراز امیدواری کرد که در دوره جدید ریاست جمهوری پوتین شاهد رشد و ارتقای مناسبات همه‌جانبه، دوستانه و مبتنی بر تعامل بین ایران و روسیه باشیم.